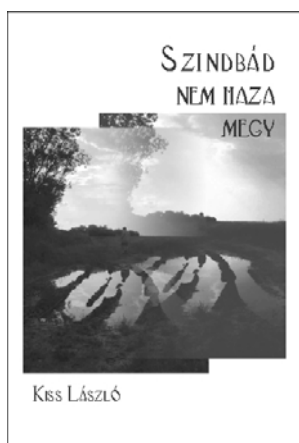

„Nem segít semmi (...) végül mégiscsak írni kell valamit.”

KISS LÁSZLÓ: SZINDBÁD NEM HAZA MEGY

**Tiszatáj Könyvek
Szeged, 2003
149 oldal, 1850 Ft**

Élet és irodalom. Nem a hetilapra gondolok, hanem Kiss László első (novellás)kötete (*Szindbád nem haza megy*) kapcsán jut eszembe ez a közismert, kötszavas szókapcsolat, de talán meg is kellene inkább fordítani a tagok sorrendjét: irodalom és élet. Olyan erőteljes ugyanis az irodalmiság jelenléte a kötetben, hogy helyesebb annak irányából megközelíteni a benne foglaltakat.

Az irodalom hatása a tehetségét már irodalomtörténeuszként, kritikusként, irodalmi paródiák szerzőjeként is meg-megcsillantó fiatal íróra a leglátványosabban az egyes írások előtti szó szerinti vagy torzított (Krúdytól, Nagy Lajostól, egy járókelőtől, Hrabaltól, Kosztolányitól, Handketől, Krasznahorkaitól, Esterházytól, Karinthytól, önnön magától származó) idézetekben, mottókban, az allúziók különböző szövegekői formáiban, a jelölt és jelöletlen intertextusokban, a Krúdy-, Kosztolányi- (és Márai-) hagyományra történő nyilvánvaló rájátszásban mutatkozik meg, de korántsem merül ki ezekben.

Az írás, az irodalmi alkotás tematizálása sem ritka a kötetben: az első írás enyhén infantilis (vagy csak ezt a látszatot keltő) elbeszélője például maga is író (legalábbis a Hadkiegészítő Parancsnokság ezredesének levelet író), illetve az írással sokat foglalkozó ember, saját bevallása szerint az asszociációs prózatechnika híve. Az első ciklus utolsó írásának elbeszélője fejét pedig majd szétveti a sok gondolat, miközben az írástól rosszullet kerülgeti. A második ciklusban az elbeszélő a barátjáról, Ádiról derül ki egy burleszk-szerű jelentekben gazdag elbeszélésben (*Ünnep*), hogy verseket ír. A harmadik, Szindbád-ciklusban pedig a főhős, miközben természetesen hajós, de pedagógus, hardcore-metál zenész és drogdíler is, elsősorban költő, illetve író. A kötetzáró *Szindbád egyelőre nem haza megy* című (az *Esti Kornél* ötödik fejezetéből is helyzeteket és mondatokat idéző) elbeszélés kisvárosi kávéházának többtucatnyi látogatója pedig mind kéziratait a főváros felé küldözgető író, költő, valamilyen alkotóművész (a múzsaként szereplő Ballai Nettát kivéve), még ha többségükről ez soha nem is derül ki.

Talán már az eddigiekből is kiderül viszont, hogy nem egyszerűen irodalmi hatások különböző megjelenési formáival találkozhatunk Kiss László kötetében, hanem magával az irodalom kultuszával. Ahogy mestereinél, Kosztolányinál vagy Krúdynál is, a különbség

részben az, hogy míg náluk inkább az életmű egészéből, együtteséből árad az irodalom kultusza, addig a tanítvány már az első, eddig egyetlen könyvébe belesűrítette az irodalom iránti áhítatát. Másrészt (s a fentiekből talán már ez is érzékelhető volt), hogy korántsem egynemű áhítatról van szó az ő esetében (bár az írói szereppel és tevékenységgel szembeni önirónia már Krúdynál és Kosztolányinál is megjelent, hiszen a XX. század elején is szembe kellett már egyszer nézni az irodalom rangjának, méltóságának csökkenésével): Kiss László irodalomkultusza abban is megnyilvánul, ahogy profanizálja az irodalmat, ahogy miközben megidézi, utánozza, parodizálja is egyúttal elődeit és mestereit, ahogy a fennebb (például krúdys) stílt összekapcsolja, s ezáltal vulgarizálja a mai élőbeszéd szerű nyelvvel, mondattagolással, időnként alpári szóhasználatával, ahogy humorba fullasztja a magasztost, ahogy játszik a hagyománnyal és a nyelvvel, magával az irodalommal. Mert számára már (még?) az irodalom nem (csak) szent tevékenység, hanem önmaga és az olvasó szórakoztatására szolgáló játék (is). Hagyományokra, tekintélyekre, teóriákra, olvasói és egyéb elvárásokra fittyet (is) hányó, a verbális önkifejezésben láthatóan örömet lelő, szabadszájú és felszabadult játék.

Jellegetes posztmodern írói magatartás ez, de ugyanakkor már azon (is) túllépő, már azt is ironiával kezelt hagyománynak tekintő, amikor például a *Csukázás* című írásban az intertextualizálás paródiájaként horgászati szakkönyvekből származó mondatokat épít az elbeszélői szövegbe, s lábjegyzetekben pontosan meg is jelöli a forrást, vagy amikor a *Szindbád útja a gimnazista lánynál* című elbeszélésben az általa is alkalmazott „a Brecht nevéhez fűződő elidegenítő effektus”-okat és az önreflexiót teszi ironia tárgyává, vagy amikor a *Szindbád egyelőre nem haza megy*ben a posztmodern irodalomelméletek egyik kedvenc kérdését is blaszfemizálja az egyik kávéházi szereplő jellemzése közben: „Rajtuk kívül itt volt Jácint, aki *Ni csak, ki beszél!* címmel jelentetett meg a helyi irodalmi lapban átütő sikerűnek szánt irodalomelméleti szöveget, melyben a narrátort egyszerre féltékenyen megszakítja a szerző, mire a főhős, aki addig a mesélő, sub rosa azonban a kontextus iránt árult el érzelmeket, egy mellékajton át sértődötten távozik, és hirtelen olyannyira egybeszövődnek a szálak, hogy senki sem tudja, mi van, végül a primer szerző megtébozódik, Jácint, akit e tanulmánya dacára messze elkerült a dicsőség, noha munkájából később filmet forgattak.”

Játék az irodalom, játék az irodalommal, de ugyanakkor az élet kiterjesztése (térben és időben) az író (és persze, az olvasó) számára, egykor varázssal teli világok emlékeinek őrzője, soha nem létezett (varázssal teli) világok létrehozója, más írók által már megidézett és/vagy megteremtett (varázssal teli) világok állandóan jelenlévő öröksége. Azaz irodalom és az élet nem két különvált entitás, az irodalom az élet része. Vagy fordítva? Menedék és életpótlék (is) – különösen, ha a *Szindbád egyelőre nem haza megy* című elbeszélésbe Márai zseniális regényéből átemelt, a szövegösszefüggésből több irányba mutató, „Nem segít semmi – gondolta borúsan – végül mégiscsak írni kell valamit” (egy író számára akár kategorikus imperatívuszként is megfogalmazódó) mondatra gondolunk. S miről írhat egy fiatal, pályakezdő író leginkább, ha nem az általa eddig átéltekről, elképzeltokról és olvasottakról, s lehet-e nemesebb ambíciója, mint máris az eltűnt idő nyomába eredni, a gyermekkor bensőségességét, a felnőtté válás kalandjait, fájdalmát újraélni vagy elképzelni.

Irodalom és élet, élet és irodalom, valóság és fikció természetesen éppúgy keveredik Kiss László szövegeiben, ahogy előképei műveiben (az újabb magyar irodalomból ide-

sorolva például Esterházy Pétert, Garaczi Lászlót, akikre nemcsak a hagyományhoz és a nyelvhez való játékos, ironikus viszonyával, könnyed, asszociatív szövegformálásával, hanem a létszemléleti derűjével is emlékeztet, vagy Cserna-Szabó Andrást, akinek a szabadszájúságot újabban irodalmiasító eljárásai is felszabadító példaként hathattak rá). A kötet két első ciklusának én-elbeszélője (vagy elbeszélői), de még a harmadik ciklus egyes szám harmadik személyű narrátora, Szindbád legújabb kori kalandjainak előadója sem azonosítható természetesen a szerzővel, esetleg név nélküli alteregójaként (alteregóiként?) kezelhető, mint ahogy a második ciklus elbeszélőjének Ádi nevű barátja és maga Szindbád is, bár ő lehet, hogy csak az elbeszélő alakmása, akivel talán azonos is. S mindjárt benne is vagyunk nyakig (ezúttal indokoltan, bármennyire is ironizált rajta az egyik szöveg elbeszélője, aki talán a szerző) a „ki beszél itt?” problémájában. Ugyanis (valószínűleg) a szerző igyekszik azt a látszatot kelteni (időnként hihetően), hogy hiába a három ciklusra tagolás, a kötet minden írása ugyanarról a töről, ugyanabból a világból fakad és azonos az elbeszélője (aki természetesen nem azonos a szerzővel), s így a kötet végül is egységes egészet alkot. A legtöbb írás mögött felsejlő hasonló kisvárosi szintérből, a vissza-visszatérő folyó-, illetve csatornaparti (körösparti) és Árnyas utcai hangulatokból, bizonyos már-már motivikus ismétlődésekből (a nagymama varázslatos hátsó udvara, haza megy – nem megy, hardcore metál-rajongás és mentalitás: „zúzás”, „mindegy csak vér folyjon!”, aranyérproblémák, füvezés, horgászás, Kamilla valóban erre (is) lehet(ne) következtetni. Ezt az olvasói feltételezést erősítheti az is, hogy a kötet minden írása múltbeli élményeket idéz föl, a két első ciklus elbeszélője (vagy elbeszélői) éppúgy az emlékei(k)ből halászik (halásznak), ahogy a harmadiké szerint Szindbád is: „aki a múltban, az emlékei között halászik, előbb-utóbb a jövőt is zsákmányul ejti” (csak, hogy a már-már motívummá váló horgászás egy lehetséges értelmet nyerjen).

Ugyanakkor zavarja azonban ezt a kötetvilágot egységesíteni látszó összképet az elbeszélői pozíció(k) (nézőpont, beszédhelyzet, szándék) tisztázatlansága, vagy legalábbis nem egyértelmű és semmiképpen nem egységes volta, például az, hogy a kötetnyitó szöveg, a „Hadkiegészítő Pará”-hoz írott levél fogalmazója, saját bevallása szerint, 19 éves, az ugyanezen ciklust záró *Minden nő kurva* című írás (egyébként szintén hrabali jellegű hadováját, szintén egyetlen mondatban előadó) beszélőjéről viszont a rendőrök derítik ki az iratai alapján, hogy elmúlt negyvenéves, noha ő azt állítja magáról, hogy az egyetemi felvételijét ünnepli, igaz, a monológja épp azt jeleníti meg bravúrosan, ahogyan tudatában a különböző idősíkok, emlékek és élmények összemosódnak. Az olvasónak egyébként sincs azonban semmi oka azt feltételezni, hogy az első ciklus öt írásának azonos az elbeszélője.

A második ciklus egységesebb az elsónél, s nemcsak tematikailag, nemcsak azért, mert a horgászás csaknem mindegyikben hangsúlyos szerepet kap, mint ahogy az Ádi nevű barát is, hanem a hat írás elbeszélőjének egységes beszédmódja és a világhoz, különösen a múlthoz való viszonyának hasonlósága miatt. A múlt, mint az első ciklusban, itt is a gyerekkort jelenti, a nagytaták, a nagymamák, a Feri bácsik, Kriska bá'-k, Ottó bá'-k barátságosan ismerős és otthonos világát egyrészt, az iskolai és iskolán kívüli világot másrészt, a jellegzetes diákcsinnyekkel, gyermeki idillekkel, kamaszos szorongásokkal és örömmel, vágyakkal, fantáziálásokkal és a kisvárosi rejtelmes alakokkal, „ködlovagokkal”. Az elbeszélő viszonya ehhez a világhoz alapvetően nosztalgikus és elégikus, már-már lírai, többnyire nem is a felidézett élmények, történetek a fontosak, hanem azok hangulata és az

eltűnésük, illetve a felnőtté válás miatti fájdalom megfogalmazása, ahogy például a *Csukázásban*: „És ez így rendjén is van, csak furcsa egy kicsit, hogy nem látni többé Kriska bá'-t és az Alkeszt, ahogy az Ádi nevezte az öltönyös csukázót, furcsa, hogy nincsenek köztünk már, hogy nem lehelnek az arcomba az új orsóról, ami egyébként is csak álom volt mindig, furcsa, hogy nem rágják sárga fogakkal a bűzös Fecskéket, nem ragadják többé torkon a sárga hasú, gyönyörű ragadozót, hogy az ámuló környékbeli gyerekeket ijesztgessék vele, s most ébredek csak rá, hogy a nagymama halála óta nem fújja ki anynyira szépen, tisztán a szél a taknyos békalencsét a holtágból, s hogy egy ideje másképp kap a csuka, másképp, felelőtlenebbül, hűtlenebbül, talán szomorúbban, melankolikusabban is, de mindenképpen másképp, ami annak, aki vehemens, szemet gyönyörködtető rablásokhoz szokott hozzá, szóval annak ez nem esik jól, annak ez fáj.”

Az alapvető lírai viszonyulás következménye az idősíkok, emlékképek gyakori egymásba olvadása, áttűnése, az elbeszélői nézőpont és beszédhelyzet elbizonytalanítása, a „most” és az „akkor(ok)” (ami, különböző utalásokból leginkább a hetvenes-nyolcvanas évekre emlékeztet) lebegtetése, és fordítva, mindezek eredménye az erőteljes hangulatiság. A meghatározatlan jelenből a bizonytalan múltba, de a gyermekkori bizonyosságokhoz, ifjúkori kalandokhoz forduló jellegzetesen krúdys, kosztolányis viszonyulás fájaldmát oldja ugyanakkor a felidézett élmények, helyzetek, jellemelek, cselekedetek többségének eredendően komikus, groteszk volta és/vagy humoros előadásmódja, ami többnyire abból származik, hogy az elbeszélő a gyermeki nézőpont és látásmód őszinte természetességével, naivitásával, álnaivitásával, játékos, csibész mentalitásával azonosulva és a beszélt nyelv szókincsét, fordulatait alkalmazva fejezi ki magát. Így lesz ezen írásoknak immár egyedi, jellegzetesen Kiss László-san nosztalgikus-humoros, édes-bús karaktere.

Ez a ciklus nemcsak az egységessége miatt tűnik ki a kötetből (a Szindbád-ciklus is egységes a fenti értelemben), hanem az egyes szövegek önértéke miatt is, itt olvashatók ugyanis a kötet legjobb írásai. A *Csukázás*, a *Priski Blanka miatt volt az egész*, a *Czidrich Miska bácsi hazamegy*, a *Tati utolsót szellent* című elbeszélések bármely kortárs magyar prózaantológiának (is) díszévé válhatnak. A fentebb körvonalazott karakterjegyek ezekben a szövegekben méltathatók leginkább erényekként, értékeként is már. A regiszterkeverő alkotómódszer például az öregeket címben is kiemelő írásokban az élet egészéről, teljességéről és törekenységéről, a múlt és a jelen, a gyermekek és az idősek világáról, az elmúlás szépségéről, a halál (végleges hazatalálás?) árnyékában zajló élet szépségéről és tragikomikumáról képes hiteles és emlékezetes képet nyújtani.

Ezzel szemben a Szindbád-novellák (melyekben a fentebb említett irodalmi játék és irodalommal való játék leginkább megvalósul) minden eredetiségük és szellemességük ellenére hiányérzetet hagynak maguk után. Az Invokáció (*Árnyas utcai hendikep*) ellenére nem világos például, hogy az elbeszélő (véltetően önnön alteregójaként) miért is hívja elő, teremti meg (azon túlmenően, hogy az Erzsikről meséljen) Szindbád negyvennyolc esztendő alkáját, itt még kevésbé tudni, mint korábban, hogy honnan, hová, mely boldogtalan időből, mely boldogabb időbe is történik a visszaemlékezés. Krúdynál, de a kötet előző írásainál is van tétje a múltidézésnek, a letűnt kor utáni nosztalgiának, itt viszont ez nem látszik. Az irodalmi toposz „bőrébe” bújás, a századeleji irodalmi hagyomány (stílus, hangulat) életre keltése, felülírása – csaknem száz évvel későbbi körülmények, nyelv révén – is tét nélkül marad, pontosabban csupán egy nagyon színvonalas, szó-

rakoztató játék (nem utolsósorban a szexuális élmények *nyelvi* kifejezésformáival való játék) marad, például a kötetzáró, a *Szindbád egyelőre nem haza megy* című írásban is. S hogy miért keveslem ezt? (Talán azért, mert ugyan az élet és az irodalom számomra is elválaszthatatlanul összeforrt már, mégis vallom az élet elsőbbségét és az irodalom létérdekűségét, a valódi életről pedig ezek az írások nem sokat árulnak el.) A konkrét írásban például azért, mert Kosztolányi, Krúdy, Márai és fentebbi erényekkel bíró, említett elbeszélések megírására képes Kiss László találkozásától talán mégiscsak többet várhatnánk, mint egy az intertextuális játékot magas szinten megvalósító, ötletekben gazdag és néhány szóval, mondattal jellemzett alakokban gazdag, (még ha parodisztikusan is) túl gazdag, ezért képtelen kisvárosi alkotói galériát megalkotó szöveget. Arról nem is szólva, hogy az ismétlés, a felsorolás, a lajstromba vétel már zavaró, önismétlő, panel-szerű elbeszélői eljárásnak tűnik (még ha Kosztolányi miatt ezúttal elfogadhatóbb is lenne), hiszen a kötetben belül minimum az ötödik alkalommal él vele itt a szerző.

A hiányérzetemnek, a túlzottnak tűnhető kritikai észrevételeimnek azért is adok hangot ugyanakkor, mert az elmúlt évek egyik legreményteljesebb prózaírói indulásának tartom a Kiss Lászlóét. Pályakezdőknél ritkán tapasztalható mesterségbeli tudással felvértezten ötvözi a XX. század elejei atmoszferikus, lírai hangoltságú és létösszegző, ontologikus irányultságú prózai hagyományokat, a nyolcvanas-kilencvenes évek posztmodern szövegírodalma eljárásaival és a legújabb, olvasóbarát, populárisabb regisztereket is megszólaltató törekvésekkel – egy immár saját hangon szóló, önálló prózaírói világot teremtve ezáltal egyéni létélményének megfogalmazására.

Elek Tibor

